

Synliggjord matfattigdom

Det senaste året har ett antal församlingar, civilsamhällesorganisationer och Göteborgs stift samverkat för att uppmärksamma matfattigdom och påverka Göteborgs stad att hämta in mer kunskap och anta en handlingsplan för att ingen ska behöva uppleva hunger på grund av fattigdom. I denna artikel beskriver Linus Hermansson arbetet och diskuterar vägval och risker.

ISKT nr 9/2020 beskrev jag slutsatser av en forskningsgenomgång kring matfattigdom jag gjorde i samband med att Nylöse pastorat övervägde att starta ytterligare en plats för matutdelning och analys av de överväganden vi gjort i samband med det. Sammanfattningsvis visar den än så länge begränsade forskningen att mer än två procent av befolkningen själva anger att de ibland eller ofta upplever hunger på grund av att de saknar ekonomiska resurser. Det rör människor i olika typer av utsatta livssituationer, pensionärer, ensamstående föräldrar, sjukskrivna, asylsökande, överskuldsetta, papperslösa och många fler. Majoriteten av de som stadsmissionerna möter lever på försörjningsstöd.

De insatser civilsamhället gör beskrivs av dem som lever i matfattigdom som viktiga, men de beskriver också de mycket negativa effekter det har på deras liv och mående att ta emot skänkt mat, liksom att det inte möjliggör för dem att äta näringsriktig mat utifrån behov (Middleton, 2017). Det direkta stödet ställdes i artikeln i relation till politiskt påverkansarbete för att komma åt de strukturella orsakerna till matfattigdom.

Nylöse pastorat har gjort ett antal vägval de senaste två åren. Pastoratet valde att inte starta ytterligare en matutdelningsplats. Vår ledning har i stället gått vidare med att etablera en diakonimottagning i pastoratet för mer kvalitativt arbete där målsättningen är att människor kan få stöd till långvarig förändring. Räddningsmissionen har öppnat en social matbutik, Maträtt, i Nordöstra Göteborg,

dit vi numera kan hänvisa människor som har ekonomiska svårigheter att kunna handla mat billigare. Vi har blivit betydligt striktare med vilka som kan få stöd från vår matutdelning trots allvarliga, utsatta och ibland akuta livssituationer. Det är inte ett lätt vägval.

Det finns forskning från Finland (Silvasti & Tikka, 2021) som visar att när civilsamhället, särskilt kyrkorna, går in med akut mathjälp så backar offentliga aktörer från det stöd de ger. På så vis har kyrkans agerande omvälvande politiska effekter oavsett om de är avsiktliga eller inte.

“From a social justice perspective, charitable actors delivering food aid actually jeopardise social rights by taking an active part in dismantling the welfare state and public responsibility for the most vulnerable. In the end, rooting a charitable response to the basic need for food in ‘civic activity’ inevitably violates universal social rights.”

Finland ligger före Sverige i utveckling av matutdelning som social insats, som lösning på problem med matsvinn, i koordination av civilsamhällets insatser och i mer direkta samarbeten mellan offentliga aktörer och civilsamhället. Men utvecklingen går fort även i Sverige och det finns en stor risk att civilsamhällets stöd går från att vara ett komplement till att ersätta delar av det offentligas nödhjälp. Människor jag har kontakt med berättar att de blivit hänvisade till den sociala matbutiken Maträtt från socialtjänsten i stället för att beviljas nödbistånd. Det är oroande, men skulle behöva kartläggas mer systematiskt.

Det jag kommer skriva om här handlar inte om hur vi konkret löst den praktiska diakonin, utan hur vi gått vidare med påverkansarbete och frågan om det går att utrota all hunger i Göteborg, och Sverige, till år 2030 som det globala målet anger. Hur gör vi då?

Praktiskt påverkansarbete

Tillsammans med Leif Dahlin, pensionerad kyrkoherde i Bergsjön, uppvaktade jag förra hösten flera olika aktörer för att se om vi kunde samverka kring påverkansarbete. Vi träffade bland annat biskopen i Göteborg och direktorerna för Göteborgs kyrkliga stadsmission och Räddningsmissionen. Vi har också involverat det nätverk som finns för de organisationer som arbetar praktiskt med matutdelning i Göteborg.

Gemensamt har vi bildat en arbetsgrupp som lagt upp strategi och stöttat initiativ som skett från de olika deltagande organisationerna. Mölnbalds pastorat bjöd in till en kunskapsdag om matfattigdom. Göteborgs stift har engagerat sig på flera sätt, arbetsgruppen deltog till exempel i stiftets monter för att lyfta frågan på Kvalitetsmässan och stiftet har verkat för att skapa jämförbar statistik kring församlingarnas arbete med matutdelning. Biskop Susanne Rappman bjöd in samtliga gruppleddare i de fyra politiska grupperingarna i Göteborgs Stad till separata frukostar, där vi kunde öka kunskapen hos de politiska företrädarna och föra en dialog kring matfattigdom.

Vi har medvetet valt en strategi att uppmärksamma att matfattigdom

finns och vad det innebär och föra en inledande *dialog* med politikerna. Det vi framför allt lyft är behovet av mer kunskap på området och att vi vill att Göteborgs stad tar initiativ till en kartläggning, i dialog med civilsamhället och med dem som själva lever i matfattigdom. Syftet med det är att staden själv ska äga resultatet av studien och att väcka ett genuint engagemang för att lösa problemet. Vi ser också att en sådan kartläggning behöver utmytna i en handlingsplan för att uppnå det Globala målet 2.1. som handlar om att utrota all hunger. Det är viktigt att politiker och tjänstepersoner söker hållbara lösningar tillsammans med oss.

Utifrån de möten vi haft med partiernas gruppleddare i Göteborg finns inget parti som skulle ifrågasätta målet att alla människor ska få sin grundläggande rättighet till mat uppfyllt. Tvärtom är de politiker vi mött, oavsett partitillhörighet, engagerade utifrån en vilja att skapa ett bättre samhälle. I det ingår att ingen människa ska behöva vara hungrig. Trots det väljer staden (och staten) att inte prioritera att utrota hunger och andra former av fattigdom, tvärtom finns flera förslag i mer restriktiv riktning för de som tar emot försörjningsstöd.

Frågan är därför hur vi kommer vidare och på allvar förändrar. Återkommande har vi i arbetsgruppen funderat kring hur vi skapar möten och ger utrymme för berättelser från dem som lever i matfattigdom. Det är helt avgörande.

Det personliga mötet

Det som väckte starkast reaktioner när vi lyfte matfattigdom i stiftets monter på Kvalitetsmässan, var när vi lade fram det lilafärgade tortillabrödet längst fram i den matkasse vi visade upp. Precis som många andra varor vi delar ut handlade det om en vara som inte sålt bra i handeln för att den helt enkelt inte såg aptitlig ut. Makthavare från kommuner och regioner kom fram och frågade vad det var. Med utgångspunkt i det kunde vi inleda ett samtal om hur

människor som lever på skänkt mat påverkas.

Detta är viktigt. Det finns en ökande insikt i civilsamhället om att kamper som förts för sociala rättigheter ibland paradoxalt resulterar i oförändrade eller till och med försämrade livsvillkor för de i de mest utsatta livssituationerna. Det står i kontrast till den betydligt mer optimistiska synen på mänskliga rättigheter under slutet av 1900-talet. I nyare forskning kring mänskliga rättigheter talas om att "rättigheter är farliga". Med det menas inte att införandet av legala rättigheter på viktiga områden är något dåligt. Men det finns flera inbyggda risker i att definiera ett problemområde bara som en rättighetsfråga. Mänskliga rättigheter kan också ha en kontrollerande och normerande funktion. De kan användas för att begränsa och definiera problemområden och vem som har tillgång till rättigheterna. De kan användas som ett medel för att föra bort viktiga frågor från den politiska dagordningen till byråkratiska processer (Lind, 2020).

Ställningstaganden som det globala målet om att utrota all hunger, att göra FN:s barnkonvention till lag och portalparagraferna i Socialtjänstlagen kan paradoxalt motverka att garantera rättigheter och bättre livsvillkor just för dem som de ytterst finns till för. Det sker både genom att vissa grupper undantas rättigheterna genom att det ställs upp kriterier för vem som anses ha rätt att ta del av dem (som medborgarskap eller arbetsvillighet) eller genom att det sker en process där konfliktnivån sänks på ett viktigt område där viktiga politiska konflikter osynliggörs genom att det införs byråkrati eller regler. Många politiska teoretiker hävdar att samma dynamik finns även på övergripande samhällsnivå rörande rättighetsfrågor, att en formalisering och byråkratisering kan bidra till att osynliggöra grundläggande konflikter eftersom alla kan ställa sig bakom samma mål (Lind, 2020).

Detta är också en viktig slutsats från mitt tidigare arbete med att driva rättighetsfrågor – att rättigheter ständigt behöver försvaras på alla nivåer. Rättigheterna behöver upprätthållas i internationell lag, nationell lag och policys men också på tjänstemannanivå (Hermansson et al, 2020). Därför är kyrkans och civilsamhällets agerande så viktigt, att vi ständigt för upp frågor om social rättvisa och rättigheter i samtal och att ställa krav på alla nivåer. Diakonens vigningslöfte om att stå på de förtrycktas sida innebär en uppgift att ta obekväma samtal med tjänstepersoner och beslutsfattare på olika nivåer, och inte nöja sig med en hänvisning till kommunens riktlinjer för försörjningsstöd eller liknande. Det vet jag också att många diakoner gör.

De ansiktslösa

Forskaren Marcus Herz (2021) menar, med utgångspunkt hos filosofen Judith Butler, att de människor han möter i brödköerna utanför en av Göteborgs kyrkor kan befinna sig i en sådan situation för att de är osynliggjorda. Det förklarar att deras utsatta situation inte får oss att göra politiska förändringar som förändrar livsvillkoren på allvar. Judith Butler har undersökt hur det kommer sig att vi så lätt avhumaniserar människor, gör vissa liv osörjbara och skapar strukturer som håller vissa människor osynliga, ansiktslösa. Analysen har sitt ursprung i frågor om våld och krig men har, som Markus Hertz bok *Mellan två tider* visar också direkt bäring på den situation människor i matfattigdom och andra marginaliserade situationer upplever.

Berättelser från människor som lever i utsatthet har kraften att just de icke sörjbara, med Judith Butlers begrepp, får ett ansikte och blir sörjbara för allmänheten. Samtidigt räcker inte tillfälligt engagemang i sig för förändring. Den abstrakta acceptansen för mat som en rättighet för alla människor och synliggörandet av de människor som drabbas är viktiga medel för att starta en process, men processen kommer att präglas

av olika intressen och politiska mot-sättningar. Att göra något till en rättighetsfråga kan alltså som diskuterats ovan lika gärna användas för att exkludera och byråkratisera en fråga för att föra bort den från den politiska agendan.

Därför måste kamp för sociala rättigheter också vara politisk och innebära ett lojalt ställningstagande tillsammans med dem i utsatta livssituationer och deras tolkning av situationen utifrån en befrielseologisk tradition. Det bör ske på ett både öppet och tydligt sätt. Kyrkan bör enligt min mening undvika att bli partipolitisk och i stället sträva efter att vara en plats där människor med olika politiska uppfattningar får utrymme till öppna samtal kring fattigdom. Samtidigt bör kyrkans och civilsamhällets roll inte bara vara att föra upp frågor på agendan med hänvisning till mänskliga rättigheter som abstrakta

2017) – när det gäller de sociala matbutikerna har jag inte sett någon oberoende forskning kring hur kunderna påverkas.

Samtidigt kan matutdelningen bidra till förändring. På ett individuellt plan är den ett stöd för att faktiskt klara vardagen, överleva och i bästa fall få utrymme att hitta mer varaktiga lösningar. Som mötesplatser kan också platser för matutdelning vara utgångspunkt för att människors röster blir hörda och organisering för förändring.

Fortsatt arbete för rätten till mat

Vi har medvetet valt att arbeta lokalt. Det är ett strategiskt val utifrån att det är lättare att få kontakt med politiker och tjänstepersoner lokalt med de kontaktvägar till staden de olika organisationerna har. Det har också varit berikande att arbeta till-

intervjuer och reportage i media, men det har varit svårt att genomföra på ett sätt som är bra för personer som lever i en så utsatt position.

Utifrån riskerna med att civilsamhället tar över det offentliga ansvaret, behövs också ökad kunskap och diskussion i det nätverk vi har i Göteborg, liksom på nationell nivå inom Svenska kyrkan och andra civilsamhällesorganisationer, kring matutdelning som lösning på matfattigdomen. Där är de forskare som studerar just matfattigdom och civilsamhällets stöd mycket viktiga.

Vi planerar för att arbeta med opinionsbildning och en kampanj under den muslimska och kristna fastan 2023, eventuellt i kombination med ett medborgarförslag. Hur vi går vidare med det beror på i vilken grad vi får till en politisk dialog på andra sätt efter valet 2022. Det viktigaste är att uppnå att staden ska uppfylla det Globala målet om att utrota all hunger. Ökad kunskap både om hur situationen är och vad som kan göras för att förändra den är bra, men leder inte till förändring i sig. Vi behöver trycka på för att en konkret handlingsplan tas fram i samarbete mellan staden, civilsamhället och de som själva lever i matfattigdom.

Vi har också övervägt möjligheterna att arbeta med social mobilisering som ett sätt att stödja människor som lever i matfattigdom att komma till tals och ge dem tolkningsföreträdare, men det är utmanande att organisera människor som lever med ett så starkt stigma.

Arbetet med att få Göteborgs stad att uppfylla de globala målen behöver inkludera de människor som är berörda av matfattigdomen och lyfta fram deras berättelser. Vi behöver synliggöra och ge människor ett ansikte genom till exempel att politiker och tjänstepersoner får möta människor i utsatta livspositioner personligen. Det öppnar för samtal och skapar engagemang för att förändra. För varaktiga förändringar behövs också en process som inkluderar både Göteborgs stad, civilsamhälle och människor som lever i matfattigdom »

”Arbetet med att få Göteborgs stad att uppfylla de globala målen behöver inkludera de människor som är berörda av matfattigdomen och lyfta fram deras berättelser.”

principer. Att undvika att formulera konkreta förslag och krav som väcker motstånd gör att rättigheterna undermineras.

Det praktiska arbetet med att dela ut mat och sociala matbutiker är alltså mångbottnat. Faran är mycket stor att det bidrar till nedmontering av välfärden och att de som tar emot maten far illa av att vara fastlåsta i en situation där de är beroende av mat hjälp. Direkt mat hjälp bryter enligt forskning i många fall ner självkänslan och ökar utsattheten hos dem som tar emot maten (Middleton,

sammans från olika delar av Svenska kyrkan och civilsamhället. Hur vi går vidare är en gemensam process där vi lär oss av varandras erfarenheter.

Det personliga mötet är väldigt viktigt, utifrån erfarenhet av de kontakter vi haft med olika aktörer, vilket också har starkt stöd i de teorier som diskuterats ovan. Därför undersöker vi olika former för att bjuda in politikerna i kommunstyrelsen att besöka våra organisationer och träffa dem som lever i matfattigdom. Vi har också tidigare försökt göra detta genom andra former som matdagböcker, filmade

i att undersöka problemet och hitta lösningar. Det innebär också att vi kommer att behöva vara obekväma och ställa krav. Men för att bli lyssnade på behöver vi börja med dialog.

LINUS HERMANSSON

Diakon i Bergsjön och Hjällbo,
Göteborgs stift

Stort tack till Inger Awenlöf-Ehrstedt, Johanna Azar, Leif Dahlin, Henrik Frykberg, Helena Jonsson och er andra som bidragit i det tankearbete som ligger till grund för artikeln. Åsikterna är helt mina egna och representerar inte Nylöse pastorat eller Göteborgs stift.

Källor:

Hermansson L, Lundberg A, Gruber S, et al. (2020). Firewalls: A necessary tool to enable social rights for undocumented migrants in social work. *International Social Work*. 2022;65(4):678-692.

Herz, M (2021). *Mellan två tider. Brödköer, prekära liv och socialt arbete*. Studentlitteratur.

Lind, J. (2020) *The Politics of Undocumented Childhoods. Agency, Rights, Vulnerability*. Faculty of Culture and Society. Malmö University.

Middleton G., Mehta K., McNaughton D. & Booth S. (2017). "The experiences and perceptions of food banks amongst users in high-income countries: An international scoping review", *Appetite*.

Silvasti, T. & Ville, T (2021) New frames for Food Charity in Finland. I: (red.) *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.

Not

1. Henrik Frykberg beskriver i en annan artikel i detta nummer av *Svensk Kyrkotidning* (nummer 9, 2022) metoden Community Organising som är ett tillvägagångssätt för det.

DAGERSÄTTNING PÅ 71 KRONOR PER DAG

Den högsta dag ersättningen en asylsökande kan få i Sverige är 71 kronor per dag. Den sjunker till 61 kr per dag om du delar hushåll med annan vuxen och har du fler än 2 barn så halveras ersättningen för de andra barnen. Mat är inte billigare för barn, inga varor är billigare för barn. Är det rimligt? Är det på något sätt en bra grund att stå på?

Frågorna ställs i ett öppet brev till integrationsminister Anders Ygeman. Undertecknade är över 140 diakoner och andra diakonimedarbetare, något som också uppmärksammades i SVT.

Läs mer på

<https://www.kyrkanstidning.se/debatt/vilka-val-hade-du-gjort-med-71krdagen>

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/mat-eller-bussbiljett-ygeman>

Annie Spratt/Unsplash